

Vabariigi valimiskomisjonile

Märt Pöder
sündinud 11.09.1979
elukohaga Jakobi 13-2, Tartu 51006
kontaktitav gafgaf@infoaed.ee

VALIMISKAEBUS EUROOPA PARLAMENDI VALIMISTEL 2024

Osalesin valimisvaatlejana 22.05.2024 algusega kl 10 Riigikogu konverentsisaalis RVT läbiviidud valimistoimingul, mida nimetati “prooviläbimiseks” ja mis pidi RVT kommentaari kohaselt toimuma RKVS §48² lg4 p3 järgi.

Selle kohaselt peab RVT kinnitama “elektroonilise hääletamise süsteemi testimise ajakava ja ulatuse”, kuid seda polnud RVT toimingul läbiviimise ajaks teinud. See erineb varasemast praktikast, kus RVT on nt 2023. aasta Riigikogu valimiste tarvis 30.12.2022 korraldusega nr 2 kinnitanud “Elektroonilise hääletamise süsteemi testimise ajakava ja ulatuse 2023. a Riigikogu valimistel”, milles oli määratletud prooviläbimise kuupäev ja määratletud selle ulatus.

Kuna algselt olid vaatlejad kutsutud prooviläbimisele 21.05.2024, kuid see jäi tehniliste rikete tõttu ära, siis edastati vaatlejatele 21.05.2024 kl 14:26 teade, et prooviläbimine toimub 22.05.2024 algusega kl 10, mistõttu tuli vaatlejal leida võimalus toimingul osalemiseks vähem kui poolepäevase etteteatamisega ja sedagi eeldusel, et nad said kirja kätte viivitusega ega olnud toimumispaigast füüsiliselt liiga kaugel, et osamine oleks võimalik.

Nii puudus prooviläbimise kinnitatud ajakava ning toimumise informaalne kellaaeg määrati põhjendamatult lühikese etteteatamisega, mis ei võimaldanud toimingut läbi viia stabiilsetes ja korrapärastes tingimustes.

Kuid veelgi olulisem on, et RVT *polnud kinnitanud prooviläbimise ulatust*, mistõttu oli valimisvaatlejal põhjust eeldada, et prooviläbimine toimub piiramatus, st kõige laiemas võimalikus ulatuses, mis seadis valimisvaatlejate tegevusele erakordsed kõrged nõudmised. See tähendab, et prooviläbimine toimus vastakates tingimustes, mistõttu polnud mul vaatlejana täita oma EPVS §16¹ lg1 ettenähtud ülesannet täiel määral.

Neid nõudmisi oli seda raskem täita, arvestades, et a) RVT ei osanud 16-17.05.2024 vaatlejate juhendamisüritustel ütelda,

missugusest seadusest lähtuvalt protseduurid toimuvad (Riigikogu valimise seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus 344 SE oli vastu võetud, kuid Vabariigi Presidendi poolt välja kuulutamata), b) RVT polnud 16-17.05.2024 vaatlejate juhendamisüritusteks uuendanud e-hääletust puudutavat dokumentatsiooni, nt “IVXV: E-hääletamise käsiraamat” uuendati 19.05 kinnitatud versioonile 0.8 alles 20.05.2024 hommikuks, mil toimus e-hääletuse võtmegenereerimise toiming, c) RVT pole siiani uuendanud e-hääletuse lähtekoodi aadressil <https://github.com/valimised/ivxv> (viimane uuendus 24.02.2023).

RVT ülesanne on EPVS §10 lg1 p1 järgi “tagada valimiste seadusekohane korraldamine, korraldada elektrooniline hääletamine ja teha kindlaks elektroonilise hääletamise tulemus” ja p3 järgi “korraldada valimisseadustest tulenevate ülesannete täitmiseks vajalike tehniliste lahenduste arendus ja haldus”, lisaks europarlamenti valimistel kehtiva RKVS §48² lg4 p1 järgi kinnitada “elektroonilise hääletamise protokollistik ja elektroonilise hääletamise süsteemi tehnilised juhendid”.

Kuna prooviläbimisel katsetatakse elektroonilist hääletust, siis piiritlemata ulatusega testimisel on asjakohane veenduda elektroonilise hääletamise vastavuses seadusele ja tehniliste lahenduste, sh elektroonilise hääletamise protokollistiku kohasuses valimisseadustest tulenevate ülesannete täitmiseks kõige laiemas ja rangemas mõttes.

Nii kinnitab ka RKVS §48² lg4 p4, et “infosüsteemide audiitor kontrollib elektroonilise hääletamise süsteemi testimise, süsteemi terviklikkuse ja riigi valimisteenistuse toimingute *vastavust seadustele, käesoleva paragrahvi lõike 3 alusel vastu võetud Vabariigi Valimiskomisjoni otsustele ning elektroonilise hääletamise dokumentatsioonile*”.

EVPS §2 järgi on Euroopa Parlamendi valimised on “vabad, üldised, ühetaolised ja otsesed”, “hääletamine on salajane”, “igal valijal on üks hääl” ja “valimistulemused tehakse kindlaks proportsionaalsuse põhimõtte alusel”. Need määratleb täpsemalt VVK 09.02.2024 otsus nr 95 “Tehnilised nõuded elektroonilise hääletamise korraldamise üldpõhimõtete tagamiseks”, mis mõnevõrra täpsustavad seaduse nõudeid.

Vaatlejatele kättesaadava piiratud info põhjal saab väita, et prooviläbimisel katsetatud elektroonilise hääletamise süsteem ei vasta EVPS §2 lg2-4 nõutule ega võimalda EPVS §16¹ lg1 nõutud vaatlemist nii a) seetõttu, et vaatlejatele ei võimaldata aegsat

tutvumist vajaliku dokumentatsiooni, sh seadustega, lähtekoodi, käsiraamatute jm materjalidega, mis on vajalikud e-hääletuse süsteemi sisuliseks hindamiseks, aga veelgi enam b) pole vaatelejatel võimalik tutvuda valimistulemuse kindlakstegemise sammudega vahetult, st veenduda tähenduslikul viisil sedelite korrektse vastuvõtmises, töötlemises ja kokkulugemises, sest sedelitega tehtavad protseduurid pole EVPS §59¹ lg7 mõttes avalikud võrreldavas tähenduses jaoskondades läbiviidavate sammudega, mida määratlevad EVPS §57 lg12, §58 lg6, §59 lg5.

Kasutusel oleva e-hääletuse süsteemi puhul:

1. Pole tagatud valimissaladus, sest valija saab tõendada oma antud häält salvestades kogumisserverile edastatud digiallkirjastatud konteineri ning selles sisalduva krüpteeritud tahteavalduse ning dekrüpteerides selle häälekontrolliks mõeldud QR-koodis sisalduva krüpteerimisvõtmeaga.
2. Pole tagatud valimissaladus, kuna valimiste korraldajad võivad enda valduses olevate krüpteerimisvõtmetega dekrüpteerida valijate isikustatud tahteavaldused, mis on saadaval krüpteeritud häälteurnis.
3. Pole tagatud valimissaladus, kuna isikustatud tahteavalduste avamiseks vajalikud krüpteerimisvõtmed genereeritakse eaturvalises süsteemis, mis tekib igapäevaste tööprotsesside käigus ja mille päritolu on dokumenteerimata ning auditeerimata.
4. Pole tagatud valimissaladus VVK 09.02.2024 otsuse nr 95 tähenduses, et “igas hääletamisetapis /—/ järgitakse hääle salajasuse põhimõtet” ja “hääle edastamisel ei ole võimalik näha, kelle poolt valija hääletas”, sj alamääratletud on “enne elektrooniliste hääle lugemist eraldatakse valija isikuandmed elektroonilisest häälest selliselt, et ei ole võimalik tuvastada valija tahteavaldust”, sj e-hääletuse süsteem “töötleb ja talletab” rohkem isikuandmeid, kui “on vajalikud valimiste korraldamiseks”, sj pole tagatud, et “kui valija on hääletanud mitu korda, ei ole võimalik valijal kellelegi tõendada, milline tema antud elektrooniline hääl läks arvesse”, “hääled on anonüümsed ja jäävad selleks” ja “ei ole võimalik luua seost valija ning avatud hääle vahel”.
5. Pole tagatud valimistulemuse kindlakstegemise avalikkus, sest vaatelejatel pole võimalik veenduda elektroonilise hääle vastuvõtmise, töötlemise, tühistamise, anonüümimise, miksime, dekrüpteerimise jm protseduuride korrektsuses

sisulises tähenduses.

6. Pole tagatud e-hääletamise korrapärane toimimine, sest protseduurid on alamääratletud, nt puudub EPVS §59¹ määratletud e-häälte lugemise nõudest siiski selge e-hääle definitsioon, sj ei määratle seadus e-hääle kandjat, mis võimaldaks tuvastada võrreldavalt EPVS §57 lg2 ja 17 sarnaselt kehtetuid või kustutatud sedeleid (seda on näha ka valimisstatistikast, kus eri tüüpi kehtetud, kustutatud vmt sedelid nt 2023. aasta valimistel puudusid, kuigi neid tühistati eri põhjustel hulganisti).
7. E-hääletamise süsteem eirab digiallkirja standardit ning kogub e-hääli, millel puuduvad kehtivad digiallkirjad, sj lugedes kehtetute digiallkirjadega e-häälte konteinerid tõendatult kokku nt 2023. aasta Riigikogu valimistel, mille järel pole tehtud süsteemi muudatusi digiallkirjade töötlemises.
8. E-hääletamise süsteem eemaldab töötlemisfaasis sedeleid, mis ei võimalda §48⁷ järgi “arvestatakse valija viimasena antud häält”, kui pärast viimasena antud häält on edastatud häälekonteiner, mida pole võimalik avada või mis sisaldab nn kehtetut sedelit, mis siiski on EPVS tekstis määratlemata.
9. Pole tagatud e-hääletuse korrapärane toimimine, sest enamik vastutust on VVK 09.02.2024 otsusega nr 95 delegeeritud umbmäärasele “e-hääletamise süsteemile”, mille seadistamise sammudes ja toimimises pole vaatlejatel lubatud sisuliselt veenduda.
10. Suurem jagu sisulisi valikuid e-hääletuse läbiviimisel tehakse mitte lähtuvalt seadusest ja regulatsioonist, vaid *ad hoc* ning kommuniqueeritakse suuliselt, harvem e-maili teel kirjalikult, kuid lubadused ja tõlgendused muutuvad valimiste käigus, mis ei võimalda ei valimiste korrapärast läbiviimist ega valimiste vaatlemist.

Kuigi EPVS §16¹ lg1 vaatlemine oli antud juhul protseduuride informaalne ja laia iseloomu tõttu raskendatud, siiski võimaldas see tuvastada elektroonse hääletamise mittevastavuse EPVS §2 lg 2-4 ja §59¹ lg 7 nõuetele, mistõttu ei vasta prooviläbimisel katsetatud elektroonilise hääletamise süsteem ilmselt ka PS §1 nõuetele, mille järgi kõrgeima riigivõimu kanda on rahvas (eeldatavasti tuleneb sellest valimiste avalikkuse nõue, mis tähendab, et rahval on õigus vaadelda valimisi ning veenduda sisuliselt valimistulemuse kindlakstegemise sammude korrektsuses ja tagada sellega võimu

legitiimsus) ja PS §60 määratletud valimispõhimõtetele, mida kordab EPVS §2.

Seetõttu taotlen, et kuulutatakse seadusvastaseks e-hääletamise süsteem ses osas, mida oli võimalik prooviläbimise piiratud tingimustes hinnata, või kuulutada seadusvastaseks seaduse nõudeid eirav prooviläbimine ise.

Kui komisjon leiab, et kaebetähtaeg on mistahes põhjusel ületatud, siis palun selle ennistada, sest sain puudustest teada 22.05.2024.